

I. Полемічна трибуна

*Енґлер Бальц
(Базель, Швейцарія)*

Де Шекспір?

Коли під час дружньої вечірки в розмові згадується ім'я Шекспіра, то я, як англіст за фахом, завжди очікую на свою адресу наступне запитання: “А чи відомо нині, власне кажучи, хто саме написав його п'єси?” Багато хто вважає, що про життєвий і творчий шлях англійського драматурга нам відомо значно менше ніж про його сучасників, оскільки історія життя цієї людини ще й досі залишається до кінця не пізнаною і сповненою таємниць. Однак, насправді, це не зовсім так. Найчастіше люди просто намагаються більше дізнатися про нього, бо не хочуть довіряти авторство тих творів, що з'явилися під його ім'ям, сину рукавичника із провінційного містечка Стретфорда. Саме через це з середини ХІХ століття, коли вшанування Шекспіра досягло кульмінаційної точки, розпочалися активні пошуки достойних кандидатів на авторство його творів, внаслідок чого виникло багато різноманітних версій, згідно з якими понад 50 чоловік запропоновано вважати творцями його п'єс. Найвідоміші серед них Крістофер Марло, Френсіс Бекон та Едвард де Вере (сімнадцятий граф Оксфордський), який, до речі, знову набув популярності у німецькомовному просторі завдяки роману Ганса Христіана Кірша “Оксфорд або людина, яка писала шекспірівські п'єси”.

Стосовно авторства кожного із запропонованих кандидатів (а серед них називається й сама королева Єлизавета І) існують певні проблеми, однак кмітливість та

I. Полемічна трибуна

вигадливість авторів версій дозволяють уникати їх. А більшість самих цих версій слугують задля задоволення бажання створювати численні гіпотези про різноманітні змови і таємні угоди.

Втім, якщо абстрагуватися від просторікувань подібного роду, все ж таки можна помітити, що в останні роки шекспірівська біографія все частіше ставала об'єктом наукових досліджень. У 1970 році Семюель Шенбаум своєю книгою “Шекспірівські життя” (“Shakespeare's Lives”)¹ (знаменною є множина!) спробував поставити крапку у довготривалій дискусії з приводу авторства Шекспірового канону. А згодом ключова фраза Р.Барта про “смерть автора” приглушила всі інші судження, принаймні в науці. Наприкінці 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст з'явилися нові біографічні твори Парка Гонена (1998)², Ентоні Голдена (1999)³, Тері О'Коннора (2000), Кетрін Дункан-Джонс (2001)⁴, Стенлі Велса (2002)⁵. Навіть Стівен Грінблатт скористався можливістю й видав біографічне дослідження “Вілл у світі” (“Will in the World”, 2004)⁶. У 2003 році німецькою мовою вийшла друком шекспірівська біографія, написана Гільдегард Гаммершмідт-Гуммель⁷.

То що ж сталося? З часом наукова значимість Бартівської фрази разом з уявленнями про англійського поета лише як про геніального творця віджила свій вік, і тепер уже можна більш вільно розмірковувати на тему біографічних досліджень. Перш за все, стали відомі дослід-

¹ *Schoenbaum S.* Shakespeare's Lives. – New York: Oxford University Press, 1970.

² *Honan P.* Shakespeare: A Life. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1998.

³ *Holden A.* William Shakespeare: The Man Behind the Genius. – Boston: Little, Brown, 1999.

⁴ *Duncan-Jones K.* Ungentle Shakespeare: Scenes from His Life. – London: Thomson Learning, 2001.

⁵ *Wells S.* Shakespeare For All Time. – London: Macmillan, 2002.

⁶ *Greenblatt S.* Will in the World: How Shakespeare Became Shakespeare. – New York: W.W.Norton & Co., 2004.

⁷ *Hammerschmidt-Hummel H.* William Shakespeare—Seine Zeit—Sein Leben—Sein Werk. – Mainz: von Zabern, 2003.

Енглер Бальи. Де Шекспір?

ження Е.Хонігмана⁸, які стосуються так званих “темних років” (lost years) – проміжку часу між юністю Шекспіра у Стретфорді та його появою в Лондоні. У той час він працював домашнім учителем в одній католицькій сім’ї, можливо й сам був католиком. Якщо враховувати той факт, що на момент народження Шекспіра англійській реформації виповнилося лише 26 років, то подібне припущення, незважаючи на тогочасний тиск на стару віру, виглядає цілком ймовірним. Однак при цьому не слід заходити надто далеко, як це робить, приміром, Гаммершмідт-Гуммель у книзі з багатообіцяючою назвою “Вільям Шекспір – його час – його життя – його творчість” (“William Shakespeare – Seine Zeit – Sein Leben – Sein Werk”). Авторка змальовує Шекспіра прихованим прибічником католицизму і вбачає докази цього навіть там, де інші дослідники не виключали б альтернативних можливостей. Чому ж таке важливе значення має те, до якої релігійної конфесії належав Шекспір? Річ у тім, що, визнаючи авторські права митця, ми повинні брати до уваги і його релігійні переконання, які він мав приховувати. Так, запитання, чому батько Гамлета мусив мучитися в чистилищі, яке не визнавалося Реформацією, викликає нові запитання. І передовсім дозволяє поставити під сумнів постать самого автора п’єси як істинно англійського національного поета, хоча той факт, що Шекспір був англійцем, є незаперечним.

Віросповідання Шекспіра не випадково стало темою для роздумів саме тепер. Це знак того, що, з одного боку, питання релігії набули актуальності, а з іншого боку, англійське розуміння власної ідентичності внаслідок розпаду імперії, європейської інтеграції та посилення федералізму в самому Об’єднаному Королівстві опинилося в кризі, кризі настільки глибокій, що вона здатна впливати навіть на символи цієї ідентичності. Усі дослідження, які здійснювалися протягом кількох століть, не приводять нас

⁸ Honigmann E. Shakespeare: The “Lost Years” – Manchester: Manchester University Press, 1998.

I. Полемічна трибуна

до якоїсь конкретної істини. Усе постійно змінювалося, тому що змінювалися й спонуки тих, хто, висловлюючись про нього, використовував його творчість для підтвердження своїх власних переконань.

У пошуках Шекспіра набагато цікавіше окреслювати зміни образу його творів із плином часу, досліджувати не лише те, як сприймалися його п'єси, але й те, як вони по-новому відкривалися, реконструювалися. Дивно, що його слава при цьому не тільки не ставала жертвою таких змін, але й постійно зміцнювалася. І в пошуках підтвердження цього факту зовсім необов'язково у своїх оцінках заходити так далеко, як, приміром, Гарольд Блум, який у книзі "Шекспір: відкриття людини" ("Shakespeare: The Invention of the Human", 1998)⁹ наголошує, що вплив шекспірівської творчості на нашу культуру був настільки потужним, що створений ним образ людського став нашим, Шекспір продовжує пояснювати нам нас самих, почасти тому, що він створив нас. Даний факт підтверджується незліченними критичними відгуками та повідомленнями про постановки його п'єс. Саме вони і є найкращим свідченням того, яке значення мав Шекспір для певних людей у певний час, у певному місці, яким чином його твори, наприклад у Німеччині XVIII ст., сприяли звільненню національної літератури від оков класицистичної поетики.

Однак Шекспір представлений у культурі й іншим чином: той, хто натякає на його твори, має розраховувати на те, що його зрозуміють, оскільки шекспірівські вирази вже давно ввійшли до розмовної мови. Усім відомі вирази "сміх крізь сльози" та "відчувати вигідне дільце", що почерпнуті з "Гамлета". В образотворчому мистецтві творчість Шекспіра інспірувала появу численних ілюстрацій. Найбільш яскравим явищем у цій сфері вважається трьохтомний каталог

⁹ Bloom H. Shakespeare: The Invention of the Human. – N. Y.: Riverhead Books, 1998

Енґлер Бальв. Де Шекспір?

“Ілюстрації до шекспірівських творів (1594-2000)”¹⁰, укладений Г.Гаммершмідт-Гуммель. Із семи тисяч ілюстрацій, що знаходяться в архіві німецького англіста Хорста Оппеля, дослідниця відібрала три тисячі, згрупувавши їх за п’єсами (тільки “Гамлет” представлений 245-ма ілюстраціями). На жаль, репродукції у цьому каталозі чорно-білі та й за своїм розміром вони найчастіше не більше візитної картки.

Шекспір постійно присутній також і в літературі, музиці, танцях і навіть у рекламі. При цьому важливим є те, що він не просто збагачує відповідну культуру, й сам збагачується. Лише один приклад: хіба придворний блазень у “Гамлеті” тепер не такий, яким вивів його Лоуренс Стерн у “Трістрамі Шенді”?

Тож де Шекспір? Маємо визнати: він там, де ми, він поділяє з нами нашу історію, змінюється разом з нами, слугуючи з моменту появи у XVIII ст. каталізатором культурного життя. Тому не має значення, якому авторові приписують його твори, і байдуже, був він католиком, чи ні.

Сьогодні в Базельському університеті здійснюється робота над проектом “Гіпергамлет”, метою якого є те, щоб на прикладі окремої п’єси прослідкувати присутність Шекспіра у нашому житті та зібрати відповідні підтвердження й докази, які стосуються різних епох. Цей проект ще перебуває на початковій стадії, однак нами вже одержані деякі цікаві результати. Детальнішу інформацію про нього можна знайти на сайті www.hyperhamlet.unibas. Запрошуємо фахівців-шекспірознавців до співпраці та пропонуємо надавати інформацію про результати власних досліджень.

¹⁰ Die Shakespeare-Illustration (1594-2000). Bildkünstlerische Darstellungen zu den Dramen William Shakespeares: Katalog, Geschichte, Funktion und Deutung. 3 Bde. / Hrsg. von Hammerschmidt-Hummel Hildegard – Wiesbaden: Harrassowitz, 2003.